

**Саміт лідерів у Нью-Делі:
підсумки індійського головування в G20**

О. Борділовська, центр зовнішньополітичних досліджень НІСД

В аналітичній записці йдеться про заключний саміт G20 у Нью-Делі, що тривав 9-10 вересня 2023 року. Розглянуто особливості індійської багатосторонньої дипломатії, результати головування Республіки Індія у «Великій двадцятці» та вплив на нього російсько-української війни.

Висновки

1. Саміт у Нью-Делі став центральною подією індійського головування в G20 і засвідчив зростання лідерських амбіцій Індії та активність її дипломатії, що продовжує спиратися на традиційні підходи. Нейтралітет як основоположний принцип зовнішньої політики Республіки Індія (РІ) створює, з одного боку, вікно можливостей, з іншого – обмежує можливість реагувати на відкриті порушення міжнародного права.

2. РІ вперше головувала в престижному міжнародному клубі найбільших економічних потуг і намагалася використати цю нагоду для посилення власної позиції на світовій арені. «Президентство надії», як його назвали в Індії, стало успішним переважно для країн Глобального Півдня, голосом яких РІ себе позиціонує.

3. «Багатостороння інклюзивність» виявилася передусім спробою посилити позиції країн, що розвиваються. Успіхи Індії в посередництві між розвинутими демократіями та представниками Глобального Півдня активно підтримують США та ЄС з метою послаблення впливу Китаю.

4. Агресія Росії в Україні стала непротим викликом для індійської дипломатії: саме через «українське питання» не вдалось ухвалити жодного спільного комюніке за результатами всіх важливих зустрічей (міністрів фінансів, закордонних справ, цифровізації та ін.) протягом року. Під час заключного саміту була прийнята Делійська декларація лідерів з узгодженою в останній момент та максимально нейтральною позицією щодо війни в Україні.

Головування Індії не принесло зрушень у питаннях досягнення миру в Україні, проте ухвалення підсумкового документа (навіть за умов розпливчатих

визначень) стало важливим кроком для консолідації проукраїнської позиції. Розуміючи безуспішність пропозицій щодо мирного врегулювання в Україні, висунутих країнами Глобального Півдня (КНР, Індонезією, Бразилією), РІ не наважалися на власний «мирний план» і обмежилася заявами про повагу територіальної цілісності та суверенітету всіх країн, а також черговим нагадуванням прем'єра Індії Н. Моді про те, що «зараз не час для війни».

5. Такий підхід може свідчити про те, що Індія загалом не виступає проти української Формули миру та сприятиме імплементації принаймні окремих її положень. Водночас, не надавши запрошення до участі в саміті Президентів України Володимиру Зеленському, індійська дипломатія втратила унікальну можливість використати свою «стратегічну автономію» та позицію господаря саміту для чіткого меседжу світові про необхідність захисту норм міжнародного права, які Росія порушує.

6. У своєму прагненні досягти компромісу та зробити головування в *G20* успішним РІ досягла межі можливостей, котрі надає нейтральний підхід, а зростання суперечностей між членами «Великої двадцятки» під час обговорення фінального документа свідчить про наростання кризи в багатосторонніх інституціях, у яких Росія бере участь.

Саміт лідерів країн – учасниць «Великої двадцятки» планувався як ключова подія головування РІ в *G20* у 2023 р. Відбувся він 9-10 вересня в м. Нью-Делі. До столиці Індії прибули 43 делегації на чолі з главами держав та високопосадовцями високого рангу. Перед господарями саміту постало складне завдання: Індія, яка так і не засудила вторгнення Росії в Україну, мала посприяти узгодженню спільної заяви – Делійської декларації лідерів, інакше ризикувала стати першою країною від 2008 р., головування якої в *G20* закінчилося без спільного комюніке.

У рамках саміту проходило обговорення питань на пленарному засіданні, відбулося багато двосторонніх зустрічей. Наприклад, господар саміту Н. Моді провів 15 таких зустрічей – і з лідерами країн *G20* (президентами США Дж. Байденом, Франції Е. Макроном, прем'єром Великої Британії Р. Сунаком та ін.), і гостями (прем'єр-міністром Бангладеш Шейх Хасіною Вазед).

Україна не була запрошена до участі в саміті. З цього приводу індійська сторона надала такі офіційні пояснення:

1) список запрошених делегацій був затверджений іще до офіційного початку головування РІ, тобто до першого грудня 2022 р.;

2) безпекові проблеми не перебувають у фокусі обговорень саміту, «українська криза» офіційно не внесена до порядку денного. Як зазначив міністр іноземних справ Індії С. Джайшанкар, «*G20* займається зростанням та розвитком, а не врегулюванням конфліктів, це має відбуватися в Раді безпеки ООН»¹.

¹ Див.: <https://zn.ua/ukr/WORLD/indija-nazvala-prichinu-chomu-ukrajinu-ne-zaprosili-na-samit-velikoji-dvadtstjati.html>

Росія отримала офіційне запрошення як член Групи 20 (G20), але президент Путін цілком прогнозовано вкотре відмовився брати особисту участь у роботі саміту. Крім того, участь голови КНР Сі Цзіньпіна тривалий час також була під питанням. За тиждень до початку саміту було повідомлено, що замість нього в Нью-Делі приїде прем'єр-міністр Лі Цян, при цьому не було надано жодних офіційних пояснень такого рішення. Вірогідно, Сі не приїхав на саміт до столиці Індії через проблеми у двосторонніх відносинах (буквально через два дні після зустрічі Н. Моді та Сі Цзіньпіна, що сталася під час саміту БРІКС у ПАР, у КНР було оприлюднено нові офіційні географічні карти, на яких територія штату Аруначал-Прадеш та льодовик Аксай-Чин були позначені як китайські. Індія висловила різкий протест з цього приводу). Врешті, з'явилися повідомлення, що голова КНР вирушив у поїздку регіонами, які постраждали від сильних повеней. До речі, Сі Цзіньпін також не поїхав на саміт АСЕАН. Водночас завдяки тому, що очільники КНР та РФ не брали участі в результаті роботи саміту, на ньому домінували підходи демократичних країн.

Основні пріоритети роботи саміту, визначені Індією:

- «зелений» розвиток;
- інклюзивне зростання;
- можливості досягнення Цілей сталого розвитку в умовах пандемії;
- людиноцентричні технології;
- жіноче лідерство;
- оновлення багатосторонньої дипломатії.

Під час свого головування у «Великій двадцятці» Індія намагалася відсунути розбіжності щодо України на другий план і наполягала на роботі з узгодження резолюцій щодо зміни клімату, багатосторонніх фінансових реформ (зокрема, реформ Світового банку), реструктуризації боргу для вразливих країн, напрацювання правил щодо криптовалют, поширення цифровізації, вирішення проблем охорони здоров'я, подолання наслідків пандемії та інших питань розвитку.

Водночас, визнаючи негативний вплив російсько-української війни, особливо на харчову безпеку світу, саміт у Нью-Делі став майданчиком для розгортання діалогу з питань, як зрушити з мертвої точки угоду, яка би дала змогу здійснювати безпечний експорт українського зерна через Чорне море. Можливість відродження Чорноморської зернової ініціативи, з якої РФ вийшла в липні 2023 р. і відновлення якої безрезультатно обговорювалося президентами РФ і Туреччини під час зустрічі в м. Сочі (РФ) 4 вересня цього ж року, була відзначена в заключній Декларації лідерів.

Здобутки і проблеми індійського головування

- РІ як «голос Глобального Півдня» намагалась усіляко сприяти створенню стійкішої глобальної фінансової архітектури з покращеними угодами стосовно

фінансування й торгівлі. Було досягнуто незначного прогресу в переговорах щодо реструктуризації боргу вразливих країн, а також Індія змогла отримати підтримку від США та МВФ з питань загального регулювання криптовалют. Комітет *G20* під керівництвом колишнього індійського бюрократа Н. К. Сінгха та економіста Ларрі Саммерса, колишнього міністра фінансів США, також розробив пропозицію збільшити кредитування країн, котрі розвиваються, втричі до 2030 р.²

- У постійному фокусі перебували питання боротьби з наслідками зміни клімату, зокрема глобального потепління. Цілі з мінімізації наслідків зміни клімату вже розподілили розвинені країни та країни, які розвиваються (не можуть домовитися про скорочення використання викопного палива та викидів парникових газів), що й засвідчила липнева профільна зустріч Групи. Проте на саміті задля скорочення споживання викопного палива за допомогою екологічно чистого біопалива все ж було започатковано Глобальний альянс біопалива, який має підтримку США та ОАЕ.

- Саміт *G20* зафіксував прогрес у Альянсі єдиного майбутнього – добровільній ініціативі, яка має на меті об'єднати всі країни та зацікавлені сторони для формування та подальшого розроблення майбутньої цифрової громадської інфраструктури, до якої могли би долучитись усі країни. Індія, яка є лідером у сфері цифрових платежів, і надалі просуватиме створення цифрової інфраструктури, також і в державах Глобального Півдня.

- Один із важливих напрямів – створення нових транспортних коридорів під загальною назвою «Партнерство для глобальної інфраструктури та інвестицій» (*PGII*). Так, Індія разом із Саудівською Аравією, ОАЕ та США урочисто запустила новий близькосхідний інфраструктурний коридор (ідея з'єднання Індії з Близьким Сходом через залізниці та порти обговорювалась у травні в м. Джидді (Саудівська Аравія) між радниками з національної безпеки США, Індії та ОАЕ). Цей проєкт стане частиною більшого логістичного коридору, про який також було оголошено на саміті, – залізниця та морський шлях, що сполучатимуть Індію, Близький Схід та Європу. Певною мірою цей логістичний коридор також має представити альтернативу китайському проєктові «Пояс і шлях»³.

- Індія активно просувала ідею реформи «Великої двадцятки». Саме РІ надала пропозицію, яку підтримали окремі країни Заходу, зокрема США та Німеччина, запросити до Групи Африканський союз, щоб активно долучити країни Африканського континенту до обговорення всіх найважливіших питань світового розвитку. Протягом року РІ розглядала африканський напрям як пріоритетний, переслідуючи, крім того, ще одну мету – створити суттєву конкуренцію

² Див.: <https://www.golosameriki.com/a/some-leaders-of-G20-countries-view-lack-of-xi-and-putin-as-the-opportunity-window/7260990.html>

³ Див.: <https://www.thehindu.com/news/national/G20-summit-new-delhi-world-leaders-narendra-modi-september-9-live-updates/article67287698.ece>

китайському впливові в Африці. РІ посилається на те, що *G20* вже має у своєму складі такого колективного члена – Євросоюз.

Делійська декларація лідерів

Текст заключного документа мав бути напрацьований напередодні саміту на зустрічі очільників делегацій країн учасників. Важливо, що незадовго до саміту Індія зазнала значного тиску з боку російської сторони. Зокрема, першого вересня посол РФ в Індії Д. Аліпов рішуче виступив проти спроб Заходу вивести «українську кризу» на перший план обговорення під час саміту та заявив, що відповідно до традиції *G20* політичні питання не повинні підніматися взагалі. Він також наголосив, що мову Балійської декларації 2022 р., де згадується Україна, доведеться змінити, коли країни Групи 20 зустрінуться в Нью-Делі⁴. Міністр МЗС РФ С. Лавров узагалі висунув індійській стороні ультиматум і погрожував зірвати підписання Декларації, якщо в документі не будуть відтворені російські погляди.

Індія намагалася досягти компромісу, урахувати позиції всіх членів Групи (включно й РФ), тому в проєкті Декларації увага зосереджувалася на гуманітарних наслідках війни – людських жертвах, руйнуваннях інфраструктури, екологічних катастрофах.

Проте така позиція, своєю чергою, не влаштувала Захід. Делегація ЄС заявила, що підготовлений Індією проєкт Декларації має бути доопрацьований, оскільки викладені формулювання щодо України є недостатніми для *G7*, Європейського Союзу та окремих членів ЄС⁵. Це питання також обговорювалося 8 вересня під час особистої зустрічі Н. Моді з президентом США Дж. Байденом. Міністерка фінансів США Джанет Єллен вказала, що найкращим рецептом для підтримки глобального економічного зростання є припинення російської агресії проти України. Прем'єр-міністр Великої Британії Р. Сунак відверто закликав індійську сторону використати свій вплив на РФ з метою зміни її підходів. І британський, і американський лідери також особисто висловили Н. Моді своє розчарування з приводу того, що Президенту України не надали можливості звернутися до учасників саміту навіть у режимі онлайн.

Уже під час пленарного засідання 9 вересня Н. Моді повідомив «хорошу новину» про узгодження всього тексту підсумкового документа.

Делійська декларація лідерів є детальним документом, який закріплює досягнення індійського головування в *G20* та фіналізує наміри Групи стосовно всіх ключових питань порядку денного. Декларація складається з восьми

⁴ Див.: https://www.thehindu.com/news/national/russian-envoy-alipov-says-some-countries-under-indias-presidency-tried-to-hijack-g-20s-agenda/article67261189.ece?cx_testId=39&cx_testVariant=cx_1&cx_artPos=3&cx_experienceId=EXT8TLE3MA2V#cxrecs_s

⁵ Див.: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/predstavlenij-indijeju-projekt-deklaratsiji-g20-shchodo-ukrajini-ne-vlashtovuje-jes-snn.html>

розділів, а розпочинається преамбулою під назвою «Задля планети, людей, миру та процвітання», у якій визначені загальні питання, важливі для сталого розвитку. Йдеться тут і про Україну.

Важливим є параграф 8, який містить компромісне формулювання щодо війни в Україні. У ньому згадані попередня дискусія на Балі й положення резолюцій Ради Безпеки ООН і Генеральної Асамблеї ООН (A/RES/ES-11/1 та A/RES/ES-11/6), зазначається, що «всі держави повинні діяти відповідно до цілей і принципів Статуту ООН, зокрема повинні утримуватися від використання сили проти територіальної цілісності, суверенітету або політичної незалежності будь-якої держави. Застосування або загроза застосування ядерної зброї є неприпустимим».

У параграфі 9 певною мірою відображена російська позиція, оскільки підкреслено, що *G20* є головним форумом для міжнародного економічного співробітництва, а не платформою для вирішення геополітичних та безпекових проблем. Проте визнано, що ці проблеми можуть мати значні наслідки для глобальної економіки.

У параграфі 10 відзначаються негативні наслідки війни в Україні на глобальну продовольчу та енергетичну безпеку, інфраструктуру, макрофінансову стабільність тощо, але не вказано, що економічна криза, яка завадила прогресу в досягненні цілей стабільного розвитку, стала наслідком агресії Росії.

Зазначено також, що були різні погляди та оцінки ситуації⁶.

Для індійської дипломатії завжди було важливим не поступатися тиску будь-якої сторони і дотримуватися власної незалежної позиції. Проте цього разу сформулювати її було вкрай складно, тому що уникнення осуду неправомірних дій РФ певною мірою суперечить загальним заявам РІ про відданість нормам і принципам міжнародного права.

Фактично підписання Делійської декларації лідерів у компромісному варіанті відбулося, позаяк представники західних держав були зацікавлені в успішному завершенні індійського головування. Цьогорічний підсумковий документ став певною поступкою, оскільки він послаблює критику Росії, яка містилася в минулорічній заяві *G20*, ухваленій на Балі.

Попри все, українська сторона не розглядає остаточний варіант тексту Делійської декларації лідерів як справедливий і такий, що чітко визначає реалії, оскільки в такій редакції відсутнє засудження агресії РФ як першопричини всіх руйнівних наслідків війни.

Напередодні зустрічі аналітики зазначали, що в разі неспроможності укласти підсумковий документ саміт визначить межі співпраці між західними та незахідними державами, а це призведе до збільшення суперечностей. Нездатність

⁶ Див.: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/37084/G20+New+Delhi+Leaders+Declaration>

досягти консенсусу могла би зашкодити дипломатичному іміджу прем'єр-міністра Індії, який активно використовував президентство в *G20*, щоб зміцнити власні позиції напередодні загальнонаціональних виборів та загалом посилити позиції Нью-Делі як «голосу Глобального Півдня». Більшість західних країн, включно із США, Канадою, Японією, підтримують саме Індію, а не Китай у таких прагненнях. Вважається, що РІ має набагато більше причин позиціонувати себе посередником між світом розвинутих держав і тих, що розвиваються. Індія порівняно з токсичним для Заходу Китаєм виглядає надійним партнером і допомагає стримувати КНР. Зусилля Індії в цьому напрямі були оцінені належним чином. Саміт заклав підвалини для конструктивного діалогу на новому рівні між розвинутими демократіями та країнами Глобального Півдня. У той же час складність у досягненні консенсусу через «українське питання» (яке й стало основною причиною збільшення уваги до потреб бідніших країн) свідчить про кризу інституту «Великої двадцятки», яка буде посилюватися через наявність у її складі РФ та КНР.